

تاریخ الموت^۹

دکتر امیرحسین شاه خلیلی

اعتقادات شیعه اسماعیلی

اشاره: مقاله‌ی حاضر بخشی از سخنرانی آقای دکتر امیرحسین شاه خلیلی در «اولین همایش بررسی تاریخ و فرهنگ الموت» در سال گذشته است.

تاریخ و فرهنگ الموت

خریداری نمود و در آنجا مستقر گردید، الموت وارد تاریخ جهان شد و تا به امروز توجه جهانیان را به خود جلب نموده. هزاران جلد کتاب به زبان‌های گوناگون توسط محققین و داستان‌سرایان کشورهای مختلف درباره‌ی آن نوشته شده و افسانه‌های بسیاری درباره‌ی آن گفته شده.

بررسی نظرات نویسندگان غربی

افسانه‌ی ایجاد باغ بهشت در الموت که تنها نویسندگان غربی به‌خصوص مارکوپولو آن را عنوان نمودند، امروزه دیگر توسط هیچ محقق و پژوهشگر اندیشمندی مورد قبول و یا حتی توجه هم قرار نمی‌گیرد. امکان برپایی چنین باغی در الموت حتی با تکنولوژی که امروز در اختیار بشر است، هم شدنی نیست، چه رسد به امکانات هزار سال قبل.

افسانه‌ی استفاده از مواد مخدر برای وادار کردن فداییان برای انجام مأموریت‌هایی که به آن‌ها واگذار می‌گردید، از جمله جعلیات و افتراهایی است که توجه پژوهشگران اندیشمند امروز را به خود جلب نمی‌نماید. شخص معتاد به مواد مخدر که حتی توان حفظ حرمت انسانی خود را ندارد و از نظر فیزیکی بسیار ضعیف و درمانده است، چه‌گونه قادر به انجام مأموریت‌های بزرگی است که مستلزم داشتن اعتماد به نفس، شجاعت، علم، آگاهی، اعتقاد کامل و برخورداری از آمادگی بسیار بالای جسمانی است. فداییان از سطح بالای علمی و دانش روز برخوردار بودند، حتی زبان‌های خارجی را به‌خوبی تکلم می‌کردند و براساس آگاهی کامل از مأموریت خود، اعتقاد راسخ به این‌که در راه رضای الهی و مبارزه با ظلم و ستم عمل می‌کنند، به انجام مأموریت خود

منطقه‌ی الموت که در گذشته به‌عنوان بخشی از منطقه‌ی دیلمان بسیار گسترده‌تر از امروز بوده، دارای تاریخی بسیار باشکوه و فرهنگی بس افتخارآمیز است. تاریخی که با نهضت شیعه و تاریخ ولایت در تاریخ اسلام گره خورده. اولین حکومت‌های شیعی در همین منطقه به‌وجود آمد. شیعیان زیدی اولین حکومت شیعی را در طبرستان و دیلمان برپا نمودند. شیعیان اسماعیلی از زمان آل‌زیار تا زمانی که قلعه‌ی الموت را رسماً به شاه‌عباس صفوی تسلیم نمودند، در این منطقه فعالیت و حکومت داشتند. امروز هم اکثریت مردمان

این منطقه شیعیان اثنی‌عشری می‌باشند. سلسله‌های شیعی مذهب آل‌زیار و آل‌بویه که در زمان آل‌بویه خلیفه‌ی سنی مذهب عباسی را دست‌نشانده‌ی خود ساختند، از همین منطقه‌ی دیلمان بزرگ برخاستند. بخش مهمی از تاریخ سه مذهب شیعی که امروز در جهان وجود دارند، یعنی شیعه‌ی اثنی‌عشریه، شیعه‌ی اسماعیلی و شیعه‌ی زیدی، با تاریخ این منطقه عجین است. یکی از معدود مناطقی و شاید تنها منطقه‌ی بی‌در ایران که از ابتدای ورود اسلام به فلات ایران، هیچ‌وقت مذاهب سنی در آنجا اکثریت پیدا نکرد و همیشه پایگاه اصلی نهضت شیعه بوده، منطقه‌ی الموت و دیلمان بزرگ است.

نام الموت بیش از هر چیز دیگر با طریقت مسلمانان شیعه‌ی اسماعیلی گره خورده است. از سال ۴۸۳ هجری قمری که حسن صباح که اکنون ما در هزاره‌ی تولد او هستیم، قلعه‌ی الموت را از فرمانده آن‌جا مهدی علوی

برای سردبیر حافظ

ادیب مسعودی

فروزان شد ز لطف کردگار داور ایران
درخشان‌اختری در آسمان کشور ایران
چه اختر؟ اختری تابنده‌تر از خسرو خاور
که باشد مطلع او از دیار خاور ایران
به علم و فضل و دین و دادو دانش، همسری دارد
به مردان بزرگ راد دانش پرور ایران
بود این اختر تابنده از نسل بزرگانی
که می‌باشند تا روز قیامت رهبر ایران
نکونام بلندش **پرفسور دکتر امین** باشد
ملقب بر **امین** گردیده این تاج سر ایران
بود صدر منیعش، مخزن اسرار ربانی
تو خوانش: خازن اسرار گنج گوهر ایران
همه اجداد او بودند دانشمند و آزاده
زعیم و رهبر ایرانیان و مفخر ایران
همه عارف، همه عالم، همه فاضل، همه کامل
همه اختیار و ابرار و همه چون سرور ایران
بود **دکتر امین** مردی خبیر و عالم و دانا
که باید گفت: هست از عالمان برتر ایران
بباید صبر کردن قرن‌ها تا مثل او مردی
به دامن پروراند بار دیگر مادر ایران
اگرچه سال‌ها از خاک ایران دور بود، اما
دوباره بازگشت این مرد دانش‌گستر ایران
هزاران آفرین بر نیت و اندیشه‌ی پاکش
که روشن کرد با لطف و صفا بام و در ایران
پی نشر بهین **مه‌نامه‌ی حافظ** کمر بسته
بود این ماه‌نامه همچو مهر انور ایران
شود چون منتشر **مه‌نامه‌ی حافظ** به‌دست او
از این فرزند بس خشنود گردد مادر ایران
سزاوار است بهر خدمت ایران چنین مردی
کند آباد تا اندیشه‌اش بوم و بر ایران
اگر مانند این مردان نباشد در دیار ما
بدر باد حوادث ناگهان خاکستر ایران
به مانند **امین** باید سپردن در این کشور
که تا باشند در هر قرن زیب افسر ایران
ز صلب آدم و از بطن حوا کم پدید آید
چنین مرد سرافرازی که باشد یاور ایران
امین چون چهره‌ی ملی‌ست، در نزد وطن‌خواهان
سزاوار است باشد از رجال مهتر ایران
کتابی چند را در رشته‌ی تالیف آورده
پدید آورده از اعراض، گویا جوهر ایران
صریر خامه‌اش را گر عطارد مستمع باشد
هزاران آفرین خواند بر این دانشور ایران
نباشد در خور مدح و ثنائش طبع **مسعودی**
نه او تنها، سخندانان فعل دیگر ایران

اقدام می‌نمودند. به‌جای این که حسن صباح هزاران سرباز بی‌گناه را
در جنگی نابرابر به کشتن دهد، یک نظامی فدایی را برای
مبارزه کردن با شخصی که تنها او مسؤول اصلی تمامی ظلم‌ها،
ستم‌ها و فسادها بود، گسیل می‌داشت.

نظام‌الملک اولین کسی‌ست که به‌دست فداییان کشته می‌شود.
وزیری که در مدت بیست سال وزارت خود، اموال و ثروتی بیش‌تر از
سلطان ملک‌شاه سلجوقی جمع‌آوری نمود و تعداد محافظین او از
ملک‌شاه بیش‌تر بود و تمام نیرو و توان خود را برای مبارزه با مذهب
تشیع و سرکوب نژاد ایرانی و برتری‌دادن به اقوام غیرایرانی در ایران
و تسلط تفکر اشعری و مذهب شافعی به کار برد. انسانی که وقتی از
فقها و علمای بزرگ زمان خود برای خود محضر خواست تا در موقع
مرگ در کفن او گذارند، تا گواه بر درستی ایمان و اعمال او در آن
دنیا باشد، جمله‌ی معروف «حسن خیر ظلمه» را از عالم بزرگ
نظامیه‌ی بغداد دریافت نمود. فداییان اسماعیلی، ارتش یک‌نفره‌ی
بودند که حریف را در یک نبرد رویاروی از پا درمی‌آوردند. هیچ انسان
بی‌گناهی به‌دست آنان کشته نشد. در طول تاریخ ۱۷۱ ساله‌ی
الموت، تمامی کسانی که به‌دست فداییان اسماعیلی کشته شدند،
مسؤولین و قدرتمندان و ستمگرانی بودند که جز ظلم و ستم و
چپاول اموال مردم بی‌گناه کاری نمی‌کردند.

حسن صباح

حسن صباح، برعکس آن‌چه تاکنون از او به تصویر کشیده‌اند،
انسان آرمان‌خواه و روحانی پارسا بود که زندگی‌اش براساس عقاید
دینی اسلامی‌اش تنظیم یافته بود. برای حسن صباح زندگی انسان
تجلی و نمود اعتقاداتش بود. او بین اعتقادات و نحوه‌ی زندگی
تفاوتی قائل نبود. نه تشنه‌ی قدرت بود و نه به ثروت و مقام و لذات
دنیوی توجه داشت. او اهل باطن و معنا بود. عمر خود را در پارسایی
و عبادت و زهد و تقوا و خدمت به خلق گذراند. الموت را که مکانی
برای تبعید مخالفان حکومت بود، تبدیل به منطقه‌ی کرد که از نظر
سطح علمی و اقتصادی و میزان تولید مشهور شد و به خراسان که
انبار غله‌ی آسیا بود، در زمان قحطی کمک می‌رساند. جامعه‌ی ایجاد
نمود براساس عدالت و تأمین اجتماعی، رفاه و اعتقادات دینی که به
مدت ۱۷۱ سال به‌صورت جامعه‌ی نمونه در آمد. بعد از حدود
هشتصد سال از سقوط قلعه‌ی الموت هنوز وضع اقتصادی و فرهنگی
منطقه‌ی الموت به سطحی که در زمان حسن صباح بود، نرسیده
(است). مهم‌ترین کتابخانه‌ها و مراکز علمی آن زمان را در الموت و
سایر قلاع ایجاد نمود. دستاوردهای علمی آن‌ها به‌خصوص در
زمینه‌ی پزشکی به‌حدی رسید که آگاهی از خواص آسپرین را برای
اولین‌بار به آن‌ها نسبت می‌دهند. حسن صباح ریاضی‌دانی برجسته،
فیلسوف و متکلمی توانا، ستاره‌شناسی ماهر و پزشکی متخصص بود.
شخصیت او به‌طوری بود که عطا‌الملک جوینی که دشمن اسماعیلیان
بود، در **تاریخ جهانگشا** درباره‌ی او نوشت: «حسن صباح کار و
ناموس بر زهد و ورع و امر به معروف و نهی منکر نهاد». خواجه
رشیدالدین فضل‌الله در **جامع‌التواریخ** نوشت: «در زهد و ورع و
تقوی به‌غایت بود» و ابوالقاسم کاشی در **زبد‌التواریخ** ذکر می‌کند:
«صائم الدهر قائم اللیل بود.» ■